

ՕՐԱԳԻՐ ԶՄԻՒՆԻԱՅ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ

ԵՕԹՆԵՒՏԱՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ԶՄԻՒՆԻԱ ՈՒՐԲԱԹ 8 ՄԱՐՏԻ 1857

ԹԻՒ 540

ԶՄԻՒՆԻԱ, 8 ՄԱՐՏԻ

Հաշտութիւնը բարձրագոյն կարգադրելու յամէջ Անգղիոյ կառավարութեան և Պարսից տէրութեան, ձևաւոր վեմամբայլ յերթը խանին, որ Պարսից արտաքին կարգի և լիակատար իշխանութիւն ունեցող զեւսական է, և առայժմ Պարսից կրգաւորութիւնը ճարտար չից թէ Պարսից վեմամբայլ շահը, որուն յուղարկեցաւ այս հաշտութեան գաշտագրութեան օրինակը, իւր թագաւորական հաւանութիւնը պիտի տայ այս կարգադրութեանը և օրինակը կերպիւ պիտի վաւերացնէ զայն: Մանաւանդ որ թայժը ըրագրոյն հրատարակածին նայելով Վաղղիոյ և ինուրբատանի կառավարութիւնները յատկապէս պատուէրներ տուած են իրենց գեւազանացը որ ի թէհրան, որպէսզի աշխատին համոզելու զհաշտութեանը որ գեւազանին ըրած խաղաղասիրական կարգադրութիւնը:

Պաշտօնական կերպիւ յայտնի չեղան տակաւին այս հաշտութեան մանրամասն պայմանները, բայց լրագրաց և մանաւոր նամակաց գրածներուն նայելով, Անգղիացիները Պէրսից Վաղղիոյ պիտի մեղինին և Պարսիցներն ալ շեղութիւն պիտի ելին: Հէրատ մայրաքաղաքը և անորմէ կախեալ նահանգները անկախ իշխանութիւն մը պիտի ըլլան, ինչպէս որ էին յառաջագոյն: և Պարսից տէրութիւնը չի պարտաւորուած, պիտի չկրնայ ամենին միջամտիլ ըրալ այս իշխանութեան գործընդ: Վասնոր կղզիներ, որ Պարսից երկիր է, ազատ նա ահանգիստ մը պիտի ըլլայ, որ ամեն տէրութեանց նաւերը կարող պիտի ըլլան մտնելու: սակայն նոյն կղզիներ մէջ բաւական տարածութեամբ երկիր մը պիտի շնորհուի Մեծին Արիւստանից, որպէսզի զինուորական պաշտօնատուն մը կանգնէ այն տեղ վասն

հարկաւորութեանց երկաթուղոյն (փրատի որ պիտի շինուի, նմանապէս շրջաւառաց կայան մը հաստատելու համար:

Ասոնցմէ ի գաւ, Անգղիոյ տէրութիւնը հիւպատոսներ պիտի գնէ Պարսից այն ամեն քաղաքաց մէջ, ուր որ Ռուսաց հիւպատոս կայ:

Իհա առնոր են առայժմ, այս հաշտութեան գլխաւոր պայմանները:

Պարսիստանի վեմը այս կերպիւ վերջացնելով, Մեծին Արիւստանի տէրութիւնը ևս առաւել գերութեամբ կարող պիտի ըլլայ բազմութիւն դրք յուղարկելու ի Չինաստան, ուր գործընդ երթալով կրճարանան և կրնան խիստ մեծ և խիստ աղետալի հետևութիւններ ունենալ: Բանդ յայտնի է որ Վանդոն քաղաքին մէջ մտք արդէն կործանուեցաւ անգղիացի նաւատորմին թնդանութիւններէն, երկու կողմէն բաւական արհեստագործութիւն եղաւ, և վաճառականութիւնը բոլորովն դադարած է: ի վերայ այս ամենայնի Վանդոն նստող Չինաց կառավարութեան չուղեր իրաւունք հասկնալ, և օրինակը հատուցում ընել անարգանացը, զոր հասցնող անգղիացի գրոշակին և անգղիացի հպատակաց: Այլ ընդհակառակն զանազան կերպերով խառնիճազանի մտքով իրարմէ կը գրգռէ ընդդէմ Անգղիացուց և ուրիշ ևրդացի օտարակալաց: որոց բնակարանները և փոխառուները հրոյ ձարակ եղան խաժամուժ անօրին ձեռքը:

Այս բարբարոս ժողովուրդը, զոր Վանդոնի կառավար կամ փոխարքայն խիստ յանգիստութեամբ գազարեց և հիմա շիրտը հանգարտեցընելու և զսպելու, մեծ թշնամութիւն կը ցուցընեն այժմ ընդդէմ ևրդացուց, որոց կացութիւնը շատ փտանգաւոր պիտի ըլլայ թէ կարեւոր միջոցներ ի գործ չգրուին ի մասին ազա

հոլութեան օտարական բնակաց: Աւստի հասարակօրէն կրկարծուի թէ անգղիացիները պատրաստութիւն կրտանեն զինուորական կերպիւ տիրելու Վանդոնին, մինչև որ Չինաց կառավարութիւնը ստիպուի օրինակը կերպիւ կարգի գնել այս գգադր և խիստ աղետալի գործը:

Ասոնցմէ բարբարոսութիւն մէջ պատահած միջաբանութիւնները նշանակութեան արժանի են:

Ի որտէրուն խորհրդարանին փետրվարի 12-24 ին ժողովոյն մէջ, լորա Տերտի իւր ցաւակցութիւնը յայտնեց ի մասին թշնամական գործոց որ պատահեցան Անգղիոյ և Չինաց կառավարութեան մէջ, մեղադրելով Մեծին Արիւստանից կառավարութիւնը որ թոյլ տուաւ այս թշնամական գործոց տեղի ունենալուն: Այս բանին համար գատարնութեան առաջարկութիւն մը ըրաւ և քուէարկութեանց արդիւնքը նպատակը եղաւ կառավարութեան: Քուէարկուեց թիւը 256 հոգի էր: 146ը մերժեցին զառաջարկութիւնը և 110ը պաշտպանեցին: Ըսելէ որ 36 հոգի աւելի էին ի կողմն կառավարութեան:

Բայց նոյն խնդրոյն, այսինքն Չինաստանի գործոց վստայք գատարնութեան առաջարկութիւն մը ևս ըրալով միտքը կոտորեց պատգամուարեն ազգային երեսփոխանաց խորհրդանոցին մէջ, երկար վիճարանութենէ ետև, քուէարկութիւն եղաւ և կառավարութիւնը քուէից մեծագոյն թիւը չկրցաւ ստանալ, Վորինքուն կուսակցութիւնը իրենքն: Վանդոնի ժողովը և լորա Տերտի Ռասէլու իւր համամիտները իրարու հետ միաւորուելով, 263 քուէ ձեռք բերին ընդդէմ 247 քուէից, զորս ունեցաւ կառավարութիւնը: Այս գէպքը կրպարտաւորեց զկառավարութիւնը կամ ետ քաշուիլ, կամ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ ԵՒ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ

Հայկան պետարանի վերջին հանգիստը:

Միջազուրի նորակաւոյց Հայկան տեսարանը որ արդէն Մասիս պատուական լրագրոյն 261-265 երրորդ թիւերուն մէջ մեծ գովասանք հրատարակուած է, իւր վերջին հանգիստը փետրվարի 20-երորդ գիշերը ներկայացնելուն երկու հարիւրի չափ անձինք զանազան կողմերէ ազգասիրական եռանդեամբ հոն գումարուեր էին, որոնց չափազանց սրբախումբութիւնը վերջին գաւառանին ըրալ միայն կրնար արամեցնել:

Տեսարանը ժամը երեքին բացուեցաւ, և նախ մեր ընդաւա երկու գեղեցկահիւս երգեր հետ զհետէ երգուեցան: զորոնք՝ իւր գերասաններուն պէս աղբասիրական հոգեով գումարուած փոքրիկ բայց ըստ բաւականին ընտիր երաժշտաց խումբ մը աւելի կը քաղցրացնէր:

Ընտնին խաղն եղաւ, Արեւներ անուն ժանտ մարդու մը գրգռելով Սաւաղայ սխախալութիւնն Վաւթի գէմ և անոր Արեւներ քահանայապետը սպաննել տալ: — Իւր որդւոյն Յովնաթանին մահուամբ և վհուկին ու քահանաներուն Ստուած իրմէ երես գարծուցած ըրալ քարոզելուն յուսահատած: ինքըզինքը որդւոյն գիւղին վրայ գործելն ու սպաննել:

Ներկայի խաղն էր, Կեանքու աշխարհակալութեան ցանկալով հայրենեացը բարիքը մտնալը: որուն հակառակ իւր Վրուտոս որդին Անասր էր հայրը ըրալ չեխունալով, կերպնու ընկերներուն հետ որ հայրենիքը ազատէ: թէ և ետքը Անասր իւր հայրը ըրալ չեխուն կերան կերէ,

սակայն հայրենեաց ազատութիւնը առաջին սեպտեմբր հայրը սպաննելու համար սոջի հարուածը ինքը կրկորնէ: և անով կազատէ զհամ Արիւս զրայ գեմեւն:

Իսկ երրորդ խաղն էր կոռնակ անուն Բանուի շարասիրտ իշխանի մը Վանաւազիանց Աերեսու առաքինի իշխանին դէմ ունեցած թշնամութիւն և զանկախ խորհրդարանութեամբ բանել բանտարկելը: զորնոր կուղեր բանտին մէջ սպաննել տալ, սակայն Վերտի սոյն ամեն վերակացու Վաղղա ճերմոյն աղջկովը կոռնակին առաքինի զորավարը Օւուեն կրկորնէ Վերտի սոյն: Այսանակ վրայ հանելով զանոնք բանելն ու Օւուենը շղթաներու գործել տալ մէջ կրնէ: Այն միջոցին խորով Ներկայը Հայաստանի ընդհանուր արքայ անուանուելով Վահան իշխանը կոռնակին վրայ կը յուղարկէ: Այսանակ Վահան իշխանին հետ կը պատերազմի կը յաղթուի ու ներումն կը ընդգրկէ: Վահան իշխանը ինքնայ մը կը լինէ ի յիշատակ հաշտութեան: բայց կոռնակ ինքնային մէջ գիւղին թոյն կրտաննէ, ու Ներտի սոյն երկու որդիքը և Ներտի կը թնուաւորէ, սակայն Ներտի սոյն գաւառը սխալմամբ ինքը խմելով աղաքը խնդ, և ինքը շարացար մահուամբ կը մեռնին:

Այս ողբերգութիւններուն առջինին ներկայ գտնուողները Սաւաղայն վրայ նայելով կատարեալ կրտաննէ թէ շարքորթները ինչպէս մարդս խորշելն արարած մը կը գործեն: որուն արմատը ետքը էն առաքինիներն անգամ խելու անկարող կը ըլլան: Իւր թէ ուր մէկը մէկը անհաւատութեան վիճի մէջ գըրի ալ ինչպէս կազի

ամեն բանի մէջ իրեն համար պատրաստուած գարաններ տեսնել: ու ինչպէս կրպատժուի իւր ամենախիբընոյն կորստեամբը: Արոնցմէ շատ անգամ անձնասպանութեամբ ազատել միայն իրեն ապաւեն կրնայ գտնել:

Ներկայ ողբերգութեան մէջ սաստիկ հայրենասիրութեամբ վառուած անձ մը կը կը պաղտեցնէր ամենուն միտքը, և այն էր Վրուտոս՝ այսինքն հասարակ զօրապետ մը, որ առանց ինքըզինքը սջնի տեղ գնելու, երգուընցաւ սրոյն վրայ իւր ընկերներուն հետ՝ որ հայրենիքը ազատէ: Իւր մի կը զինքը այնպէս հայրենեացը նուիրելու տալը. ընդունած կատարնէն իւր գեղեցիկ կը թուէր իւր, որով կրտեսնուէր թէ կատարեալ հայրենասէր ըրալու համար այնպիսի կը թուէր մը առած ըրալ խիստ պիտանի էր, և Արուտոս բունակալութեան պատիժը, գլխուն վրայ պատրաստ:

Ողբերգութեանց երրորդին նիւթը մեր հին պատմութենէն քաղուած էր, որուն մէջ Օւուենի պէս առաքինի մարդ մը կոռնակի պէս չարին ծառայելու պարտաւորած կը գտնէր ինքըզինքը, սիրովը հաւատարիմ մնալու համար, և նոյն Օւուենը Ներտի սոյն բանտարկութեանը ու Վաղղա ճերմոյն վրայ սպաննուցը չգլխանալով արդարութեան կողմը անցաւ, ձեռք ինկաւ շղթաներու գործուեցաւ: Իւր թէ պէտ ինքը ու Ներտի սոյն խորովու գահը նստելով սյոխն արգարութիւնը յաղթող ելելով ազատեցան, և կոռնակ, ըսելով կուղեր շարութիւնը իւր արժանի պատիժը գտաւ ինք իւր ձեռքովը, սակայն իւր հետը տարաւ Ներտի սոյն խնդ մանկուէքը այս:

պատգամաւորաց ժողովը լուծելով, նոր պատգամաւորաց ժողովը կազմելու օրինաց լորտ ինքնընտրութեան այս վերջին կարգադրութեան ձեռք զարկաւ : Աւստի ազգային երեսփոխանաց ժողովը, վեհափառ թագուհւոյն հրամանաւ պիտի լուծուի, և նոր խորհրդանոցը մայիսի վերջին օրերը պիտի գումարուի : Առայժմ ներկայ խորհրդանոցը տէրութեան եկամտից վերաբերեալ քանի մը հարկաւոր կարգադրութիւնները պիտի քննէ և պիտի որոշէ :

Հասարակօրէն կը կարծուի, և քրեթէ տարակոյտ չկայ թէ նոր կազմուելու պատգամաւորաց ժողովը իւր հաւանութիւնը պիտի տայ լորտ ինքնընտրութեան բռնած քաղաքական իմաստուն ընթացքին : քանզի այս երեւելի կենցաղագէտ անձը խիստ հզօր է իւր համազօր ժողովորդոց մէջ իւր բազմութիւն քաղաքագէտ բարեկամաց կուսակցութեամբը, ազգասիրական եռանդովը և իւր հազուագիւտ գործունէութեամբը ու տաղանդներովը :

Նոր բարեկարգութեան (Թանգիմաթի) ժողովը կանոնադրութիւն մը հաստատեց մօտերս ի մասին գերդաստանաց, որ կը փոխաբերին Արոսայէտի գաղթելով՝ հաստատուն կերպիւ գալ և բնակիլ Թուրքաստանի ընդարձակ ու բեղմնաւոր երկիրները : Ահաւասիկ այս կանոնադրութեան քանի մը գլխաւոր յօդուածները :

Յօդ. 1. Վաղթականները նախ երդում պիտի ընեն հաւատարիմ ըլլալու օգոստափառ Առաքանին և ընդունիլ օսմանեան տէրութեան հպատակութիւնը առանց ամենափոքր խտրութեան կամ բացառութեան մը :

Յօդ. 2. Մտ ամենայն մասին պիտի հնազանդին տէրութեան ներկայ և ապագայ օրինադրութեանցը :

Յօդ. 3. Նչպէս տէրութեան ուրիշ ամեն հպատակները, նմանապէս վաղթականներն ևս ամենեւին արգելք մը պիտի չունենան իրենց կրօնը ի գործ դնելու, և անխտիր պիտի վարեն միևնոյն կրօնական արտօնութիւնները, զորս ունին տէրութեան հպատակաց միւս դասերը :

Յօդ. 4. Տէրութեան նահանգաց մէջ, ուր արժանի պիտի համարուի անոնց բնակութիւնը հաստատելու, պիտի ընտրուի կառավարութեան վերաբերեալ անգործ երկիրներէն անոնք որ ամենէն բեղմնաւոր են և աւուրջ օգուտն են, և պիտի որոշուի ու պիտի տրուի իւրաքանչիւր

վաղթականի այնչափ գեախն, որ իւր կարողութեանը համեմատ հարկաւորութիւն ունի երկրագործութիւն ընելու կամ ուրիշ արհեստ մը գործելու համար :

Յօդ. 5. Վաղթականները, որ պիտի հաստատեն իրենց բնակութիւնը կառավարութեան վերաբերեալ պատրաստական երկիրներուն մէջ որոնք ձրի պիտի տրուին իրենց, ազատ պիտի ըլլան ամեն տեսակ գաւառական և անձնական տուրքէ մինչև 6 տարի, եթէ (ուսմէ ի մէջ կը բնակին) և մինչև 12 տարի, եթէ (սիւր մէջ) :

Յօդ. 6. Նմանապէս վաղթականները զինուորական ծառայութեան կամ անոր դրամական արժեքէն ազատ պիտի ըլլան, (ուսմէ ի մէջ բնակողները մինչև 6 տարի, (սիւր մէջ) բնակողները մինչև 12 տարի) :

Յօդ. 7. Հարկաց ազատութեան այս պայմանաւոր անցնելէ ետև, վաղթականները ենթակայ պիտի ըլլան ամեն տուրքերու և կարուածոց սակերու (իճարէ) ըստ օրինակի տէրութեան միւս ամեն հպատակաց :

Յօդ. 8. Վաղթականները պիտի չընան վաճառել այն երկիրները զորս կառավարութիւնը ձրիաբար տուածէ անոնց, բայց միայն առնուազն 20 տարի բնակելէ ետև :

Յօդ. 9. Անոնք որ այս պայմանաւորութեան յառաջ կուգին ձգել զԹուրքաստանը և տէրութեան հպատակութեան ենթադրութիւն կառավարութեանը դարձնել այն երկիրները : Նմանապէս պիտի պարտաւորին կառավարութեանը թող տալ, առանց հատուցում մը պահանջելու, զէնքերը զորս գուցէ շինած պիտի ըլլան յիշեալ երկիրներուն վրայ :

Յօդ. 10. Վաղթականները այն գաւառական իշխանութեանը ներքե պիտի ըլլան, յորմէ կախուած ունին իրենց բնակած գիւղերը և աւանները և նոյն իշխանութեանէն պիտի կառավարուին և պիտի պաշտպանուին, ինչպէս տէրութեան միւս հպատակները :

Այսպէս կը գրեն թէ բարձրագուտի Այլիս փաշան իւր ճանապարհորդութենէն վերադառնալով, փութացաւ քանի մը պաշտօնաբաշխութիւններ ընելու : Աւստի Նորին Բարձրութեան հրամանաւ, եկամտից տեսչութիւնը յատուցեցաւ փոփոխեալ Վարդգիս փաշային որդւոյն Սուսսաֆա Վէլին : Այլքին գործոց տեսչութիւնը Այլիս փաշային յանձնուեցաւ, որ Արքայտոսի կուսակալութեանը ժառանգն է : Նորին Բարձրութեան եղբայրը Հալիմ փաշան պատերազմի տեսչ անուանեցաւ : և Վանայի փաշան, որ փոխճանեալ Վարդգիս փաշային երկրորդ որդին է և խորհրդանոցին նախագահն էր, նոյն պաշտօնին մէջ հաստատուեցաւ :

ինքն արդարին պրոնդները, որով Ներսէսին կեանքը բոլորովին մաղձի գարձուց :

Հինգ տարանի մէջ Առուղի մահը ամբողջ ներկայացուցին : որուն հետեւեցաւ Արարու աշխարհակալութեանն երկու արարուածը : և վերջը եղաւ կոռնակին մահը երեք արարուածներու մէջ ամփոփուած : Նիւթին շատութեան վարագործներուն հազիւ հինգ բոպէ միջոց կը թողուէր, ամեն մէկ վարագործը բացուած ատենը մէկ կամ երկու հայկական երգերով կը կոչուէր տեսարանը, որուն միշտ ընկերակից կըլլար երաժշտութիւնը : Օտարահարութեանց ձայնը այնչափ սաստիկ էր որ շատ անգամ դերասանները կը պարտաւորէին անոր վերջանալուն սպասելու :

Մէկ կողմանէ ալ ծաղիկ փունջեր ու սրակներ կը զոտար տեսարանին վրայ, ու ծախահարութիւնները կը կրկնուէր : Իսկ կոռնակի պէս ազգահորձան գործերու մէջ մեծցած անձի մը այնպէս իւր արգար հատուցումը քտած ատենը վրձնած արաղակը ու յնձութեան ձայնը ան նկարագրելի էին, առանց յիշելու «Արքի հեղինակը» բառերուն ստեղծ կրկնութիւնը :

Այս . . . իրաւի կըսեմ խորաբար քահնը նըստելով կոռնակին այնպիսի չարաչար կերպիւ իյնալը՝ ներկայ դատուողներուն վրայ, յուսահատ մարդու մը երազին մէջը հայրը գերեզմանէն ելլելով զինքը քաջալերելու ազգեցուցութիւն ունելու :

Վիշերուան ժամը ութն էր և վերջին վարագործն ալ ինջնալու ժամը յայտնուեցաւ : Թողմանին ազգասիրական ոգւովը դրուած գեղեցիկ և միանգամայն քաջալերիչ գովեստից օտանաւոր մը բաժնուեցաւ, որոնցմէ շատ մ'ալ խաղը ներ-

կայացնողներուն կընեուէին : և վարագործը ինչպէս ետքը, ամեն մարդ սովորական ծախահարութիւններով ու «կեցցեն» լսելով իւր շնորհակալութիւնը հեղինակին ու անոր օգնողներուն մատուցանելէն ետքը, վերոյիջեալ Պ. Թովմարը վաւարուեալ ու սրտաշարժ ոճով երկայն ճառ մը խօսեցաւ, որուն բնագիտութեան էր թատրոնի մը ազգերնուս վրայ ունենալը ազգեցուցութիւնները : այսինքն ինչպէս կընար աւելի մէջընուս աներևոյթ ընել անմիաբանութեան, չար նախանձու և շատ մը ծաղիկ և երբեմն ալ սոսկալի վրանիս բնական դարձած սովորութեանց որով ըսել կուգեմ գիտութեան ատելութիւնը և այլն և այլն

Այս ալ ըմբռնելէն ետքը Պ. Ս. Պեշքետուրեան՝ հատուածոց հեղինակը, յանդարտաբար տեսարանին վրայէն իւր ընկերներուն կողմանէ թէ ճառը խօսողին և թէ ներկայ դատուողներուն սրտին գոհունակութիւնը յայտնելով շնորհակալութիւն մը ըրաւ : իրօք թէ և համառօտ՝ սակայն իմաստը խիստ ընդարձակ : Արուն մէջ կըսէր թէ այն ծաղիկաց փունջերուն ու շնորհակալութիւններուն զինքը արժան չգատելով կըրարեմաղթէր որ այն ծաղիկները ու զինքը ներկայութեամբին պատուողներուն ու ճառը խօսողին դուրսը դրացմունքները մէկ տեղ ժողովելով գեղեցիկ պատկ մը յօրինէին և անով ազգին պատկուածը գըրուէր զարգարէին :

Կուգէի այս երկու ընտիր ճառերուն վրայ և լսել ընդարձակ տեղեկութիւններ տալ պարոն Ասայեանին վեհ զգացմունքները զատ զատ մեկ ներով, բայց արդէն Ս. Գրիգորի վերջին

որ ի գործ դրուած են այս յարգոյ գերբաստանին անդամներէն : Աւստի Նիգղոյ թագուհին հաճեցաւ ի վարձատրութիւն յիշեալ աղետական ջեղին, անոր անդամներէն մէկը, այսինքն խոճա շէլիսը՝ Նիգղոյ հիւպատոս անուանել Վաթարիայի նահանգին մէջ : և քիչ ժամանակէ ետև այս պաշտօնին յատկացեալ թոշակն ալ պիտի տրուի : Առայժմ Նիգղոյ օգոստափառ շնորհալի թագուհին 25 հազար դէշ յուղարկեց անոր ի հաստուցումն բուրբ դոհերուն, զորս անդադար բրած է ի պատիւ Սեծին (Նիւտանի) տէրութեան :

Այսինքն է որ Վաղղիոյ օրէնդրական խորհրդանոցին 1857 ամին նիստը՝ անցեալ ամսոյ 4-16ին սովորական հանգիստ սկսաւ, և այս առթիւ վեհափառ Վաթարէոն կայսրը անձամբ ընդարձակ և պատուական ատենախօսութիւն մը ըրաւ : որով տէրութեան և ազգին յաջող վիճակը յառաջ կըրբերէ, և Արքայոց բոլոր մեծ տէրութեանց մէջ կատարեալ համաձայնութիւն ըլլալը կը յայտնէ, և այլն :

Այս գահախօսութիւնը շատ սիրով ընդունուեցաւ Վաղղիոյ հասարակութեանն, և Նիգղոյ մէջ ևս բարի տպագորութիւն մը ըրաւ : Անգղիացի շատ մը լրագրիներ մեծ գովութիւններ կուտան այս ատենախօսութեանը, նմանապէս անոր օգոստափառ հեղինակին :

Արքայիցանէն հասած լուրերը կը ծանուցանեն թէ Վաթարէոն մէջ ծանր խռովութիւններ ծագեր են և ժողովուրդը ապստամբեր ու սպառնացեր է քարկոծելու նոյն քաղաքին կառավարիչ իշխանը : որ հազիւ հազկրցեր է իւր կեանքը ազատելու, գիշերով փախչելով քաղաքէն : Այս խռովութեանց պատճառը՝ հայրն և անդեան վերաբերեալ ուրիշ բաներուն չափազանց ուղղութիւնն է կրօնի :

Այլքսանգրիայէն կը գրեն թէ բարձրագուտի Այլիս փաշան իւր ճանապարհորդութենէն վերադառնալով, փութացաւ քանի մը պաշտօնաբաշխութիւններ ընելու : Աւստի Նորին Բարձրութեան հրամանաւ, եկամտից տեսչութիւնը յատուցեցաւ փոփոխեալ Վարդգիս փաշային որդւոյն Սուսսաֆա Վէլին : Այլքին գործոց տեսչութիւնը Այլիս փաշային յանձնուեցաւ, որ Արքայտոսի կուսակալութեանը ժառանգն է : Նորին Բարձրութեան եղբայրը Հալիմ փաշան պատերազմի տեսչ անուանեցաւ : և Վանայի փաշան, որ փոխճանեալ Վարդգիս փաշային երկրորդ որդին է և խորհրդանոցին նախագահն էր, նոյն պաշտօնին մէջ հաստատուեցաւ :

Թուոյն մէջ թէ անոնց և թէ խաղերուն երկայն նկարագրութիւնը խոստացուած ըլլալուն չեմ ուղեր հոս կրկնութիւններ ընելով կարգացողները ձանձրացնել :

Բայց կարծեմ աւելորդ չէ զըուցել որ հիմա մայրաքաղաքիս մէջ լուսաւորութեան հակամիտող բոլոր ազգայնոց բերանները թատրերգութեանց ունեցած կարօտութիւննիս հառաչանօք կը կրկնեն : և ուրախութեամբ սրտի կը ըսեմ որ մէկ քանի տեղեր ալ յառաջիկայ տարուան համար այսպիսի վեճ մեծ նարկութիւններ ընելու կը պատրաստուին եղեր : որոնց ալ այս թատրոնս կազմող անձնանուէր գերասաններուն ու իրենց զգոնամիտ հեղինակին պէս, ազգին շնորհակալութիւններովը պատկուածնու տարակոյտ չկայ :

Այլ երանի թէ չար նախանձ ու գիշատիչ ընդունեն այս անգամին ալ յաղթող չեղէին :

Արդ՝ յարգոյ խմբաբար, իմ խոնարհ յարգանքս ազգին ունեցած շնորհակալութիւններուն հետ խառնելով անխիւ ընթացողներու գերջին տեսարաննուս վրայ այսչափ մը տեղեկութիւն տալէն ետքը, աւելի մանրամասնաբար տեղեկանալ ու զոտները Ս. Գրիգորի 265 էրրորդ թիւը կարգաւ կը հրաւիրեմ, որոնք ըստ բաւականին գոհ պիտի կրնան ըլլալ և անոր յառաջակային ըրած խոստմունքն ալ տեսնելով անշուշտ մեծ սիրով և անհամբերութեամբ : Առուսթեանին վերջի յօդուածին սղասելու պարտաւոր պիտի գտնեն ինքըրկնին :

Երևելի անձը ազգամիջաբար չունի շարունակել իւր դատը, սակայն դժբաղդաբար տակաւին այս կտակին դրամը ձեռք բերուած է:

Իզմիրի Հայոց Ժողովուրդը և Մերոպեան վարժարանը մեծ ու ցաւալի կորուստ մը ըրին, Արժանապատիւ պարոն Սուբէն Մեղրեան Փափաղեան պատուելին, որ 26 տարիէ ՚ի վեր ուր Մերոպեան դպրոցին մէջ ներքին վերատեսչի և մեծ վարժապետի ծանր պաշտօնը կրկարէր խիստ արժանաւորութեամբ, ամսոյ 6ին չորեքշաբթի կէսօրէն ետեւ քանի մը ժամու մէջ առ Ստուած փոխուեցաւ յանկարծազաս կաթուածի ահագին հարուածով մը:

Հետեւեալ օրը կէսօրին, հանգուցելոյն յուրարկաւորութեան և թաղման տխուր հանգէտը խիստ փառաւոր և շքեղ կերպիւ կատարեցաւ: Խուռն բազմութիւն ժողովուրդը և Մերոպեան վարժարանին բարձր աշակերտները այս սգալի հանգիստին առջևէն կերթային, Վարժարանին յարգոյ տեսուչները յուրարկաւորութեան մահագոյժն և չուրսն բռնած էին մեռելակիր սընտուկին առջևէն, զոր կրեւրէին իւր վաղեմի աշակերտները: Այս կերպիւ սգալի թափօրը հանգուցելոյն տունէն կերթով, սուրբ Մերոպեան վարժարանը հասաւ, ուր արժանապատիւ տէր Մարգար քահանայն դամբանական արտաուսչ ճառ մը կարդաց, զոր յաջորդ թուերնուս մէջ պիտի հրատարակեմք:

Արժանապարգ հանգուցեալը, որ 52 տարեկան և բնիկ կրասանդնուսօրտեցի խառնեղէն էր, Իզմիր ամուսնանալով իւր բնակութիւնը հաստատեց այս քաղաքի մէջ: Իւր խոհեմ և բարեկիրք բնաւորութեամբը, իւր առաքինի վարուքը յարգոյ և պատկուելի եղած էր ամենուն առջև, և խիստ սիրելի իւր բոլոր աշակերտացը համար: Սուրբ Մերոպեան վարժարանին յառաջդիմութեան և բարեկարգութեան ընկրկնաւորութիւնը ըստ մեծի մասին անոր բարենախանձ և եռանդուն աշխատանոց ու ազգասիրական յորդորանաց արգասիքն է: Բայց հաշկարանութեան մէջ, քաջ իտալերէն լեզուին մէջ, լուսահոգի պատուելին գաղղիերէնին և լատիներէնին ևս ըստ բուսականին տեղեակ էր, և Մերոպեան դպրոցին մեծ պատիւ կրներ իւր այս պատուական լեզուափոխութեամբը, և իւր պարկեշտ ու քաղաքավարական ընթացքովը և իւր սիրալիք ընդունելութեամբը որով կը յարգէր ազգային ու երոպացի երևելի ճանապարհորդները, որ ՚ի սկզբանէ անտի յաճախ այցելութեան կուգան Հայոց դպրոցներուն:

Այս այսպիսի է մեծ ու ցաւալի կորուստը, որուն վրայ կողման սյուր Իզմիրի Հայ Ժողովուրդը և Մերոպեան դպրոցին աշակերտները: Հիշեալ դպրոցը ՚ի նշան սգոյ գոյ պիտի մնայ մինչև երկուշաբթի օրը:

ԿԱՍՏԱՆԿԻՆԻ ՊՈԼԻՍ, 5 ՄԱՐՏԻ

Կայսերական ազգային Գրամատուցը վերջապէս վաւերական կերպիւ կարգադրեցաւ Բարձրագոյն Գրանիւն, և օգոստոսիս Սուրբանը իւր կայսերական հրովարտակը տուաւ այս խիստ օգտակար և մեծ գոյժոյն հաստատութեանը համար: Հիշեալ գրամատուցին անունը փոխուեցաւ և Գրամատուց Թոմարայի կոչուեցաւ: Այս անուն աւետարելը լուրերը մեծ ուրախութեամբ ընդունուեցաւ բոլոր հասարակութենէն, և էլէքտրական գծիւ իմաց տրուեցաւ անդրեական ընկերութեանը ՚ի Կոստան, որ այս երևելի գործառնութեանը հիմնադիրներն են:

Սուրբանի տեղակալ կառավարիչ (գալմազամ) պարոն Թէօօօր Պալլ պայազատը վախճանելով, Բարձրագոյն Գրուար, կայսերական բարձր հրովարտակաւ, Բոնաբի Վոկորիտէս

իշխանին յանձնեց այս բարձր պաշտօնը:

Անցեալ ամսոյ 25ին երկուշաբթի երեկոյն մեծաշուք Սալֆեթ էֆէնտին, որ կայսերական գործակալ օրոշուած է Սուրու-Ալաբախի իշխանութեանց մէջ, օսմանեան պատերազմական շոգենաւով, Սալֆեթ-Շաքի անուն, մեկնեցաւ իւր պաշտօնին երթալու ընկերութեամբ իւր խորհրդայ քարտուղարոց և ուրիշ պաշտօնատարաց: Սալֆեթ էֆէնտին խորհրդայ քարտուղարներն են Սատրք էֆէնտին և Սուրաու էֆէնտին թուրքերէն լեզուին համար և Տատեան Յարու թիւն Գառեպին էֆէնտին ու մօսիւ Վուլքը գաղղիերէն լեզուին համար: Այլև մօսիւ Պորտեանով թարգմանի պաշտօնիւ ուղեկից է Սալֆեթ էֆէնտին:

Գրամատուցի իշխանութեանց մէջ Գաղղիոյ կառավարութեան գործակալը մօսիւ Թալէյրուալը Իէրիկոր, Մեղրեայ կառավարութեան գործակալը սըս Հէնրի Պիւլլիէր, և Սարտեիոյ գործակալը մօսիւ Պէնցի, արդէն մեկնեցան Սուրբէշ երթալու:

Սուրբիական զօրքը մինև մարտի վերջը անպատճառ պիտի մեկնին Սուրու-Ալաբախէն ըստ որոշմանց Փարիզի վերջին խորհրդակցութեան: Սեմամեծ պատրաստութիւններ կրտեսնուին վան թլիփատութեան չորս մանկանց օգոստոսիս Սուրբանին, Այս աւելի, ըստ վաղեմի սովորութեան, աղքատ գերգաստաններու վերաբերեալ մանկանքը ևս պիտի թլիփատուին Կարիւք Սարի Վեհափառութեան, ուստի այս բանին համար ծանուցումներ եղան Կրասանդնուսօրտայ ամեն մղկիթները, որպէսզի անոնք որ թլիփատելու տղաք ունին, անունին արձանագրել տան ըստ ժամանակին:

ՉԱՆԱՉԱՍ ԿԱՐԻՅ

Չմիւսնիս, 8 Մարտի:

Անցեալ շաբթու քաղաքավարական այցելութիւններ եղան ՚ի մէջ Գաղղիոյ ծովապետին և նահանգիս կուսակալ վեմափայլ Մահմուտ փաշային: Այս երկու կողմէն ալ մարդասիրական և լի յարգանք ընդունելութիւններ եղան:

Սուրբան սրահ կրկնմբ թէ կրտսանդնուսօրտայ Սիմադիւզի մէջ հայկական թատերգութիւնը որուն ձեռք զարկած են քանի մը ուսումնական հայկազուն երիտասարդներ՝ առաջնորդութիւն յարգոյ պարոն Ս. Պէշքեթալեան գիտնականին, յաջող վախճան մը ունեցեր և սիրալիք ու եռանդուն ընդունելութիւն գտեր է հասարակութիւնէն: Բարգրոյ Բանասիրականին մէջ յիշեալ թատերգութեանց վրայք երկու յօգուած հրատարակած ենք, որոց մէկը ճանրման յարգոյ պարոն Ս. Պիտիլիան դիտողութիւններն են իսկ միւս յօգուածոյն հեղինակը մեծարգոյ պատկուելի անձ մըն է, որ յատկապէս խնդրած է ՚ի մէջը որ իւր անունը հրատարակեմք:

Անգղիայէն հասած վերջին լուրերը կը ցանուցանեն թէ ահագին զինուորական պատրաստութիւններ կը լինան Չինաստանի համար և բազմաթիւ պատերազմական նաւեր և շոգենաւեր կը յուրարկուին յիշեալ երկիրը: Թոմարի քաղաքը կըսէ թէ 4500 զօրք Սուրբանութէն շոգենաւերը մասն Չինաստան երթալու:

Անգղիոյ մէջ հրատարակական յայտարարութիւններ կը լինան ըստ Ինքնընթացի քաղաքական ընթացքը պաշտպանելու համար և գիտաւոր լրագրութիւնները, որոց մէջ երևելի է Թոմարի քաղաքը, մեծ եռանդով կը ջանասիրեան յիշեալ անկուական լրտին նախագահութեամբ հաստատուալ պաշտօնից ժողովը:

ԱՌՆԻՏՐՈՒԱՆ ԿԱՐԻՅ

Չմիւսնիս, 8 Մարտի:

Անցեալ շաբթու 122 կողով աֆիոն վաճառեցու 131 1/2 - 133 զնչի չէքին, և քաղաքիս մէջ տակուին 325 կողով անկաւածառ աֆիոն կայ: Գրասիրարի լուսացուած օղեսարի բուրք վաճառեցաւ 700 կնիքի նախի չափ, 627 զնչի կնիքի նախը: Փալմուտը միջո կուզուի իմրեստու տեսակին դիւնը՝ 102 զնչէ կնիքի նախը, և Անգղիոյ տեսակինը՝ 78-80 զնչ: Անգղիոյ բամպակեղէն ձեռագործները անշարժութեան մէջ են:

ԾԱՆՈՒՑՈՒՄ

ՆԱԲԵԿ

ԵՏԻ ՊԱՊ ՓԻՒՆՏ

ԻՕՄԻՐ 1857

ՏԵՏԵԿԱՆԱԿԱՆ ԹԱՊԱՆԵՍԻՍԵՆ

Յարգոյ բանասէր ան իւր երկասարդութեան շահանալը երբ որ թոմարի լեզուն ուսմանը կը հետեւեր, աշխարհ է այս եօթը գլուխ Նաբեկ թոմարի լեզուն թոմարի հայերէն գրուած: Իսկ այսօր յոսանալ լեզու այս աշխարհի լեզուն ինչպէս կը գործարարուի ԵՆԱԼ հայերէն զիտոյցը մերանէտը էրբոյցը, արժան համարուեցաւ ՚ի ըստ ընծայել:

ՊԱՏՏՕՆԱԿԱՆ ԾԱՆՈՒՑՈՒՄ

Իզմիրի մէջ և անոր շրջակաները անշարժ ըստացուածք ունեցող ամեն անձինքը հրաւիրուալ են վճարել առաջնկայ մարտ ամսոյն մէջ (ըստ նոր տուժարի), եւ մնացած տուրքերը երկու ամաց, որ կը վերջան փետրվար ամսոյն լրջնալու: Անշարժ ստացուածքի տէրերէն անոնք որ այս հրաւիրանացը ու շագրութիւն չմտնուցանելով թող կուտան որ անցին պայմանաւածով, որ սահմանուած է իրենց հարկաց վճարմանը համար, տուգանաց (ձէրիմէ) ներքե պիտի մնան, և անոնց դէմ ՚ի գործ պիտի դրուին այն միջոցները որ սահմանուած են կանոնադրութեանց մէջ:

Խուռն մասնագողոյն գրատուը, որուն յանձնուած է այս հարկաց հաւաքումը, կը գտնուի Ստուարտ էֆէնտի Սթալը ըստուած փողոցը թիւ 13, օսմանեան փոստային մօտ:

Իզմիր, 8 Մարտի (այս տուժարի) 1857:

Կայսերական գործակալար և մասնագողոյն նախագահը,

(Սարգսիսէ) ԱՒ ՆԵՀԱՏ

Նախագին խոկական օրինակը ըստուած համար, խորհրդայ քարտուղարը,

(Սարգսիսէ) ՌՈՒՍԻ

ՕԼԻՄՔԻ ԳՕԼԻՍԻԹԵՅ

ՓՈՒՆԵՐԵՅՆ ՎԵԿՅԻՒԱՅ

Թարգմանոց յանդիմարէնէ:

Պարոն Թարգման Ս. Ալեքսանդր:

Ի հայրապետութեան Տեառն Տեառն Ներսիս Հինգերդիս, ազգասէր Կաթողիկոսի ամենայն Հայոց:

Ի պարարանի Արարական Բնիկութեան:

Ի ՊԱՆԱԿԱՆ, 1848:

ԵՐԸՄԻՅԻՍ

ՈՐ Ե ԲԱՐԱՅԱԿԱՆ ՍՏԵՂԵԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ ԱՐԱՐԵԱԼ

Ի պարոն Թարգման Ս. Ալեքսանդր:

Ի հայրապետութեան տեսան Ներսիսի Կաթողիկոսի ամենայն Հայոց:

Յառաջնորդութեան Կողմնակց տեսան Երզնանու Սուրբանայ Արքեպիսկոպոսի և ապետի:

Ի պարարանի Արարական Բնիկութեան:

Ի ՊԱՆԱԿԱՆ, 1846:

Այս երկու պատուական գործը, որոնք տուղինը՝ 500 երեսուցեալ հատար մըն է, և երկրորդը՝ 160 երեսուցեալ փարպիկ գործի մըն է, խիստ քաղաքական խրատներ, օգտակար տեղեկութիւններ և հետաքրքրական դեպքեր կը պարունակեն: Փոխերէնի Անգղիոյ պարզ գրատու իզմիր թարգմանուած է իսկ Արարական Հայաստանու աշխարհաբաւ լեզուով և ըստ մասին պարզ գրատու լեզուով շարագրուել է: Այս վերջինիս մէջ, թեև համառօտ բայց պատուական տեղեկութիւններ կան Նորթօքլոյս, Էրբուլի, Պարպիս, Պաշիկ, Սուրբանի և Հոգիտանի զոնտարան քաղաքացի Հայոց վրայք:

Անշարժ պարոն Թարգման Ս. Ալեքսանդր, պատուաւոր Հայ փառաւորական Վախճանայ, որ այս դիւրեքին մեկուս թարգմանից և միւսին գիտնական հեղինակն է, անշուշտ աղջին մանրիկ երախտագիտութեանը վրայ կրտուեց ստացած է իւր այս ստուսնական օգտաշահ աշխատութեամբը, որպէս շարժի ընթացքը անշուշտ մեծամեծ բարոյական օգուտներ պիտի քաղեն:

Կրկնաւոր Իզմիր Արարական գրատուը:
Ի Կասանդուսօրտիս, Չմիւսնիս խանը Չորեան Ալեքան արշային գրանտեալը, վերի գտնակուր, թիւ 4:
Փոխերէնի դիւնը՝ 15 դուսուշէ է:
Արամայիսին դիւնը 6

Արշայոց գրատուը շտապեց, ՚ի վեր կը վաճառուի Սուրբ Երուսաղէմ քաղաքին պատկերը զ՝ 15
Սուրբ Յարութեան տաճարին պատկերը ևս 15

Հրատարակիչ և տէր լրագրոյս,
Ղուկաս Ղ. Պալլարանէն:

Ի ՏՊԱՐԱՆԻ ԱՐՇԱՆՑԱՍ ԱՐԵՐԱՏԵՆ